STRÖMSTAD AKADEMIS FRIA SKRIFTSERIE

John Fletcher

Vad händer med vår välfärd?

Nr 13, mars 2020

ISBN 978-91-86607-62-3

Strömstad akademis styrelse beslutade 24 juli 2013 att inrätta Strömstad Akademis Fria Skriftserie med följande riktlinjer:

Ledamöter i Strömstad akademi har rätt att utan granskning få manuskript publicerade elektroniskt i Strömstad akademis fria skriftserie. Det enda som gäller är att författaren ansvarar för innehållet och för att det inte strider mot svensk lag eller innehåller copyrightskyddat material. Manus skickas direkt till webansvarig.

Vad händer med vår välfärd?

Här startar en artikelserie som kommer att finnas i månadsbreven. Serien är en inbjudan till samarbete med andra ledamöter kring hur vi ska kunna bidra till Sveriges utveckling.

- Är den följande beskrivningen korrekt?
- Är min tolkning av utvecklingen rimlig?
- Går det att bygga vidare på mina tankar kring alternativen?
- Vad behöver – vad kan – vi göra tillsammans?

Hela artikelserien finns här: http://www.stromstadakademi.se/wp/index.php/skriftserier/fri-skriftserie/

Du når mig på: john.fletcher@tersen.se

Abstract

10 years ago, SKR (the Swedish Association of Local Authorities and Regions) estimated that there would be a shortfall of about SEK 200 billion by 2035 if we keep going within the current system. That estimate was made before the flood of refugees that we saw in 2014 – 2016. The estimated annual added costs for these refugees are in the region of SEK 60 – 80 million.

The Swedish governments have tried to handle this situation by not talking about it, emulating the former head of the European Commission, Jean-Claude Juncker who said: *It's not that we politicians don't know what needs to be done. We just know how to be re-elected afterwards.*
During the last 20 years welfare has 'taken' some SEK 150 billion from (among other areas) defense, police and infrastructure to welfare expenses. Whatever is done about this problem, it has to start with the insight that reach one of us is responsible for our welfare – and our democracy.
All of us well-fed, well-protected individuals need to ask ourselves where all that wealth comes from. We need to realize that nobody but ourselves can initiate the necessary changes.

Abstrakt

För tio år sedan gjorde SKR (Sveriges kommuner och regioner - tidigare SKL), en framskrivning av välfärdens kostnader baserat på gällande regelverk och den väntade åldersutvecklingen och kom fram till att välfärdssystemet skulle ha ett underskott på ca SEK 200 miljarder år 2035. Framskrivningen gjordes före flyktingkrisen 2015. Migrationsverket har uppskattat att den årliga merkostnaden blir av storleksordningen 60 – 80 miljarder under de närmaste åren.

Våra regeringar (av alla färger) har försökt hantera situationen genom att 'lappa och laga'. Där är de i "gott" sällskap. Den avgångne ordföranden I EU-kommissionen, Jean-Claude Juncker sammanfattade situationen när han sade: *Det är inte det att vi politiker inte vet vad som behöver göras. Det vi inte vet är hur vi ska kunna bli omvalda efteråt.*

Välfärdssystemet äter upp en växande andel av Sveriges samlade skattemedel. Under de senaste 20 åren har mer än SEK 150 miljarder tagits från försvar, rättsväsen och investeringar i infrastruktur. Oavsett åt vilket håll vi ändrar behöver det börja med insikten att var och en av oss har ett ansvar för vår välfärd – och vår demokrati.

Innehållsförteckning

Vad händer med vår välfärd? ... 3
Abstract ... 3
Abstrakt ... 3
Bakgrund ... 5
Abstract - This where we start ... 5
En ny värld ... 6
Abstract - A new world ... 6
Förändringens vindar ... 9
Abstract - Winds of change ... 9
Smygsparande! ... 12
Abstract - Saving money 'on the sly' ... 12
Några effekter av smygsparandet ... 14
Abstract - Where do these cutbacks take us? ... 14
Klanen ... 17
Abstract - The clan ... 17
Bilder av människan ... 19
Abstract - Views of human nature ... 19
Dagens bild av människan ... 22
Abstract - The current view ... 22
Olikheterna utvecklar oss ... 23
Abstract - Our development stems from our differences ... 23
Varför frodas en del, medan andra går under? ... 24
Abstract - Why do some survive while others succumb? ... 24
Vad har vi att arbeta med? ... 26
Abstract - What tools do we have? ... 26
Här står vi! ... 29
Abstract – This is where we are! ... 29
Ett samtal om framtiden behöver föras utifrån följande tankar ... 31
Abstract - Talking about the future ... 31
Men den tekniska utvecklingen då? ... 34
Abstract - What about changes in technology? ... 34
Vad kan hindra ett anpassningsarbete? ... 35
Abstract - What might hinder needed changes? ... 35
Varför ska jag bry mig? ... 37
Abstract - Why should I care? ... 37
Och om vi inte vill göra allt detta arbete? ... 39
Abstract - And if we don't care? ... 39
Demokratiskt 'uppror'! ... 41
Abstract - Democratic insurrection ... 41

Bakgrund

Abstract - This where we start

Our Welfare System was established when we were at our demographic productivity peak. It was based upon the 'blank slate' concept. We have passed that peak and the 'blank slate' concept has been abandoned. Our Governments (red and blue) duck these issues and try to 'fix things on the sly'. This has led to a growing:

- lack of trust in our politicians,
- pessimism which makes changes more difficult,
- populism which hurts our democracy,
- number (mostly refugees) living in 'ghettoes'.

Vår välfärd byggdes upp då Sveriges befolkning var som mest produktiv. Den utgick från människosynen 'ett oskrivet blad', ett blad som en elit skulle fylla med innehåll. Bland annat därför att välfärdssystemets grundläggande budskap är: "Oroa dig inte, vi (politiker) tar hand om dig!". Den som väntar på att bli omhändertagen blir snabbt ett offer som räds förändringar.
Nu blir befolkningen allt mindre produktiv – och det 'oskrivna bladet' har visat sig vara en fiktion.

Det är bara demokratier som ger människor en möjlighet att utveckla välfärden. Men demokratin "finns" inte. Den återuppbyggs dag för dag – om våra politiker litar på sina väljares omdöme och pratar klartext med dem – och om samma väljare håller koll på att politikerna gör kloka prioriteringar. Så är det inte i dag.

EU-kommissionens förre ordförande Jean-Claude Juncker sammanfattade politikens dilemma så här: *Vi vet alla vad vi måste göra – vi vet bara inte hur vi ska bli omvalda efteråt.*

De omedelbara belastningarna på vår välfärd och demokrati är en allt äldre och dyrare befolkning och en invandringspolitik som gått överstyr. Våra politiker försöker "lappa och laga" där de hoppas att de kan slippa bli straffade av väljarna. Den politiken leder till:

- en växande misstro mot politiker som "inte håller sina löften".
- en framväxande pessimism som gör det allt svårare att hantera förändringar.
- en framväxande populism som gör Sverige alltmer svårstyrt.
- att hundratusentals människor i Sverige lever utanför vår demokrati.

Den här utvecklingen sker i en värld där vi behöver lära oss att fungera som en allt mer uttalad minoritet. Vi behöver göra det väldigt klart för oss varför vi vill ha kvar vår demokrati – och hur den behöver försvaras mot angrepp, inifrån och utifrån. Vi behöver inse att vår demokrati – och vårt välstånd – behöver både förtjänas och försvaras. Och dessutom, vi ser klimatförändringar som ställer krav på snabb förändring – och förändring är vi svenskar dåliga på efter alla år av omhändertagande.

Vi är på väg in i en ny värld.

En ny värld

Abstract - A new world

Until a few hundred years ago, most people lived hand-to-mouth. During the 18th century this began to change. Today, most people in the world don't need to fear starvation anymore. Half the young children don't die any more. Most people have a say in how their nation is governed. During the 20th century a smaller share of the adult male population died a violent death than ever before. The explosive population growth is expected to cease within a hundred years.

And, yet, many among us believe that tomorrow will be worse than today.

Sedan människan blev jordbrukare för runt tiotusen år sedan har små eliter dominerat. De har levt på vad de kunde hämta ur den stora och ofria jordbrukarbefolkningen – och de har för det mesta varit rädda för förändringar.

Tekniken har naturligtvis utvecklats sedan de första människorna började odla. Trots det har de allra flesta levt kvar nära existensminimum. 1500-talets jordbrukare i Europa levde inte mycket bättre eller tryggare än kollegan i Ur tusentals år tidigare.
Eliten hade ingen anledning att uppmuntra utvecklingen av jordbruket – tvärtom, de hade mycket att förlora på förändringar.
Undersåtarna hade inget att vinna på förändringar – de fick ju inte behålla de vinster som skapades.

En viktig spricka i elitstyret kom i slutet av 1600-talet i England, då Jakob II i sin kamp för ett fortsatt envälde förlorade mot lantadeln som gått i koalition med den nyrika kommersiella medelklassen. Resultatet blev 'The Glorious Revolution' år 1688. Ungefär samtidigt inleddes en process i Europa som ifrågasatte kyrkans och adelns enväldiga rätt att styra - Upplysningen. Man argumenterade för att elitstyret skulle ersättas av en meritokrati som utgick från rationella överväganden och övertygelsen att "alla människor är kapabla att tänka själva".

Därmed inleddes en period av växande begränsningar för elitens godtycke. Ett samhälle växte fram där likhet inför lagen och skydd för liv och egendom. Enligt den amerikanske forskaren Aron Acemoglu förklarar styrkan i skyddet för enskild egendom runt två tredjedelar av ett lands ekonomiska tillväxt. Detta ledde i förlängningen till den industriella revolutionen.

Under andra hälften av 1800-talet fick ordet "utveckling" ett innehåll för allt fler (fram till dess tyckte de allra flesta sig leva i en oföränderlig värld). I dag vet de flesta av jordens innevånare av egen erfarenhet vad "utveckling" kan stå för. De som lever i diktaturer eller samhällen finner ändå information genom sociala medier.

De här förändringarna ledde till att samhällsstrukturen förändrades. Tilliten människor emellan – även utanför den egna flocken – ökade och därmed blev civilsamhällets starkare. Detta bidrog i hög grad till att ett demokratiskt styrelseskick kunde växa fram. Det var också de här förändringarna som gjorde den industriella revolutionen möjlig. Produktionen samlades i fabriker där det var möjligt att specialisera och mekanisera arbetet. Outbildade arbetare kunde skapa stora mervärden. En allt rikare och mäktigare medelklass gjorde det politiskt nödvändigt att tillgodose deras (och under 1900-talet arbetarklassens) krav på ytterligare reformer.

Revolutionen spred sig till andra länder, först inom Västeuropa och Nordamerika och sedan över världen.

Några av resultaten:

För 300 år sedan:

- svalt människor ihjäl i Europa.
  I dag hör svält till det förgångna, i Europa och för en snabbt växande andel av jordens befolkning.
- var tortyr och offentliga avrättningar ett åskådarnöje.
  I dag känner de allra flesta av oss människor en djup avsky för bådadera.

För 200 år sedan:

- var världens barnadödlighet (dödsfall under de första fem levnadsåren) över 40 procent.
  I dag är den under fem procent – och fallande.
- levde 95 procent av världens befolkning i extrem fattigdom.
  I dag är det "bara" 10 procent.
- var högst 10 procent av världens befolkning läskunnig.
  I dag kan mer än 85 procent av världens befolkning över 15 år läsa.

För 100 år sedan:

- saknade nästan hela jordens befolkning rösträtt.
  I dag lever hälften av jordens befolkning i fullständiga eller nästan fullständiga demokratier.

Under 1900-talet:

- *var andelen vuxna män som dött i krig under 1900-talet lägre än under något tidigare århundrade.*
- *började världen producera fler kalorier än dess befolkning behövde – och globaliseringen gör det lättare att se till att kalorierna kommer till dem som behöver dem.*
- *har mer än 65 procent av världens befolkning tillgång till mobiltelefon – och därmed till information om världen.*

Under 2100-talet:

- *kommer de fallande födelsetalen att göra att jordens befolkning börjar minska.*

… och i Sverige …

År 1870:

- kunde en kvinna räkna med att leva i 47 år när hon föddes – mannen fick nöja sig med 44 år.
  I dag är den förväntade livslängden 84, respektive 81 år.
- föddes över 4 barn per kvinna – och ett eller två dog inom fem år.
  I dag är födelsetalet 1,9 och barnadödligheten 0,3 procent.
- var Sveriges BNP per capita ungefär 24.000 kronor (fast penningvärde 2013) – vilket innebär att Sverige år 1870 låg i nivå med dagens Senegal.
  I dag har BNP per capita 20-dubblats till ungefär 450.000 kronor per innevånare.

År 2017 använde vi våra gemensamma pengar så här (procent av de totala skatteintäkterna):

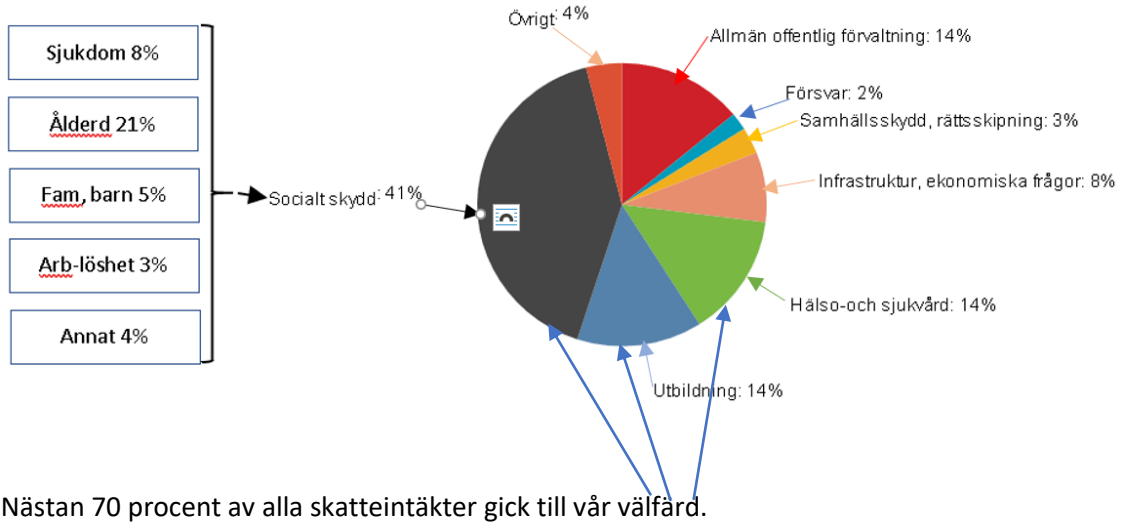

Nästan 70 procent av alla skatteintäkter gick till vår välfärd.

Utbildning är en investering i framtiden på ett annat sätt än Hälso- och sjukvård, respektive Socialt skydd**,** och jag kommer inte att beröra frågor kring Utbildning. Det betyder inte att Utbildning är ovidkommande – tvärtom, om vi låter svårigheterna att finansiera vår välfärd gå ut över utbildningen (som redan är ett sorgebarn) kommer det att stå oss mycket dyrt i framtiden.

Och nu blåser förändringens vindar …

Förändringens vindar

Abstract - Winds of change

Sweden is under a strong pressure to change – and we Swedes find change difficult. Our climate is changing. The 65+ generations have grown from under ten percent of the total population (1900) to a current roughly 20 percent (2000). By the year 2100 they will account for closer to 30 percent.
A new migration has started, driven by war and poverty – and the new information society which allows people across the world to compare their lives with ours. Since 2000, Sweden has received 750 000 asylum seekers – and has granted asylum to 700 000.
This reception is acceptable from the humanitarian point of view – but expensive. It is made even more expensive by the difficulties these refugees meet when seeking a job. As a result, we see 'ghettoes' growing where Swedish law is no longer dominant.
The responsible authority (Migrationsverket) has estimated that the added annual costs are in the SEK 60 – 80 billion range over the next few years.

Klimatförändringarna motsvarar närmast en orkan bland 'förändringens vindar'. Eftersom det är vår förmåga att **hantera förändringar** som står i fokus i det här sammanhanget konstaterar jag endast att vi här har ytterligare förändringskrav som vi behöver bli starkare för att kunna hantera.

Det privata näringslivet kan inte fungera utan en väl fungerande välfärd. Vår välfärd inte kan finansieras utan det privata näringslivet. Demokratin inte kan fungera utan en väl fungerande centralmakt.

Det pågår förändringar som får stora konsekvenser för välfärden. På kort sikt handlar det främst om att vi blir allt äldre och att vi inte har klarat av att hantera flyktingströmmarna.

Så här ser Sveriges framtida åldersstruktur ut (mätt som andelar av totalbefolkningen):

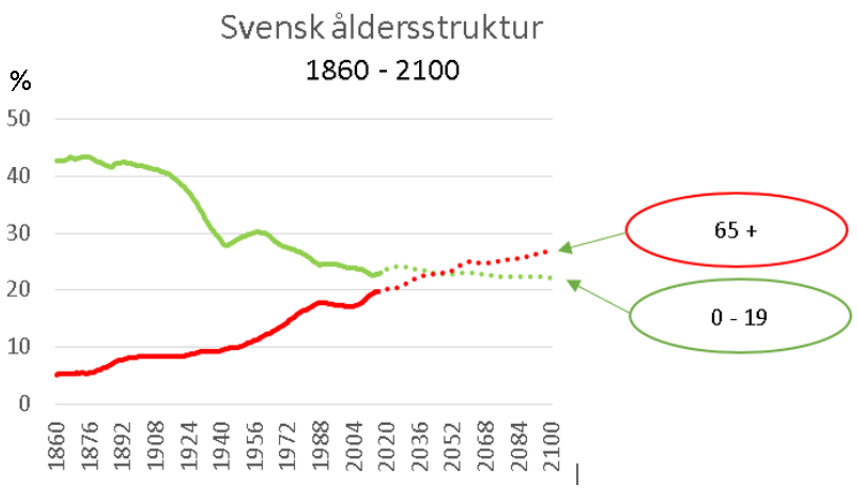

Andelen unga minskar och andelen 65+ ökar i ungefär samma takt. Gruppen 80+ växer allra snabbast. När min dotter Christina föddes (1971) fanns det 24 personer i yrkesverksam ålder (20 – 64 år) per person 80 och äldre. När hon själv fyller 80 kommer det att finnas sex.

Det här får stora konsekvenser eftersom olika åldersgrupper ställer olika krav på välfärdssystemet – och betalar olika mycket skatt.

Sverige var som mest produktivt under den period då andelen unga (<19 år) var 30 procent eller mer och andelen ”pensionärer” (65+) fortfarande var mindre än 15 procent, se det blå fältet i diagrammet nedan. Då finns befolkningen i det s k ”demografiska fönstret”, är som mest produktiv.

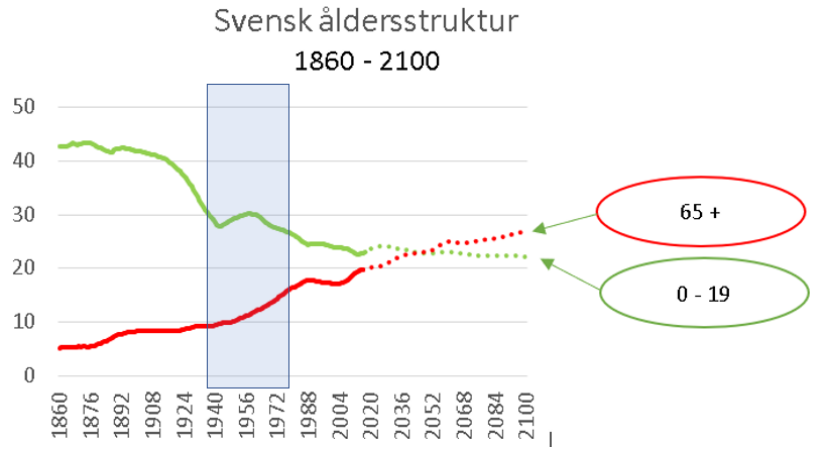

Vi har passerat fönstret och när unga nu byts ut mot gamla ökar ’samhällets’ utgifter dramatiskt. År 2010 publicerade Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) skriften *Framtidens utmaning – Välfärdens långfristiga finansiering* där man gjorde en framskrivning av dagens svenska välfärdskostnader på grundval av den ändrade åldersstrukturen. Välfärdssystemet kommer (allt annat lika) att behöva 200 miljarder kronor extra år 2035 om vi vill kunna klara nuvarande takt i välfärdsutvecklingen.

Under 1984 – 1993 kom det i genomsnitt 25.000 asylsökande om året till Sverige. Under 2008 – 2017 var genomsnittet 50.000. Flykten från krigszoner i Afghanistan, Irak, Syrien, Yemen, Eritrea, Somalia osv fortsätter och leder i sin tur till anhöriginvandring. Samtidigt leder den ökande tillgången till information om världen utanför den egna byn till en ny folkvandring när människor flyr från fattigdom till vad de hoppas ska bli ett nytt och bättre liv.

De begränsningar Sverige införde i slutet av 2015 har minskat antalet asylsökande – men nettoinvandringen är fortfarande hög och flyktingtrycket över Medelhavet har inte minskat. Folkvandringen till det rika Europa är ett faktum som vi behöver leva med – och hantera. Migrationsverkets prognos (2017) för de närmaste åren såg ut så här:

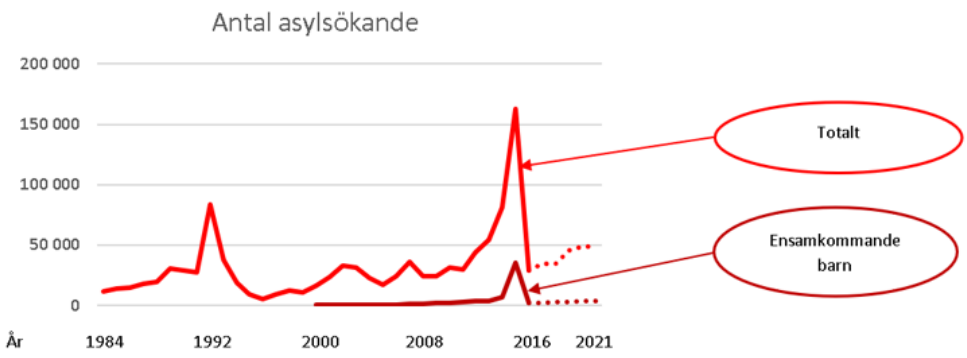

Enligt samma prognos behöver vi räkna med att Migrationsverkets kostnader för flyktingströmmen kommer att ligga mellan 60 och 80 miljarder under de närmaste åren. Senare prognoser avviker inte mycket från denna.

Utbildningsnivån är en mycket viktig faktor i sammanhanget. Fram till sekelskiftet hade flertalet nykomna en utbildning som inte avvek alltför mycket från den svenska. Sedan dess har vi tagit emot flyktingar med en låg utbildningsnivå – många har varit analfabeter. De möter en arbetsmarknad som har:

- en av Europas högsta lägsta-löne-nivåer;
- en av Europas minsta lönespridningar (medianlön/lägstalön);
- Europas näst högsta arbetskraftskostnad (bruttolön + löneskatter);
- Europas minsta andel ”enkla jobb”;
- fackliga organisationer som motsätter sig utländsk ’konkurrens om jobben’.

Allt detta bidrar till att vi ser ghetton utvecklas i många förorter. Där lever många nykomna utan hopp om att kunna bygga en egen framtid.

Hur reagerar då våra politiker?

Smygsparande!

Abstract - Saving money ‘on the sly’

Between 1998 and 2017 welfare has increased its annual share of total taxes by some SEK 150 billion. Our governments have responded by saving money ‘on the sly’, trying to cut back where it is least noticeable.

- Public salaries have lagged behind
- More elderly live alone in their home
- The indirect (hidden) taxation has increased
- Financing has been neglected in the Justice and Defense sectors
- The infrastructure has been starved.

Sveriges välfärdssystem har under perioden 1998 – 2017 ökat sin andel av ’samhällets’ utgifter från 62 till 70 procent av de totala skatteintäkterna. I runda svängar har därmed ca 150 miljarder kronor tagits från bland annat polis/ rättsväsen och försvar.

Detta skedde **före** flyktingströmmen hösten 2015.

Så här har välfärdens andel av Sveriges totala offentliga kostnader utvecklats:

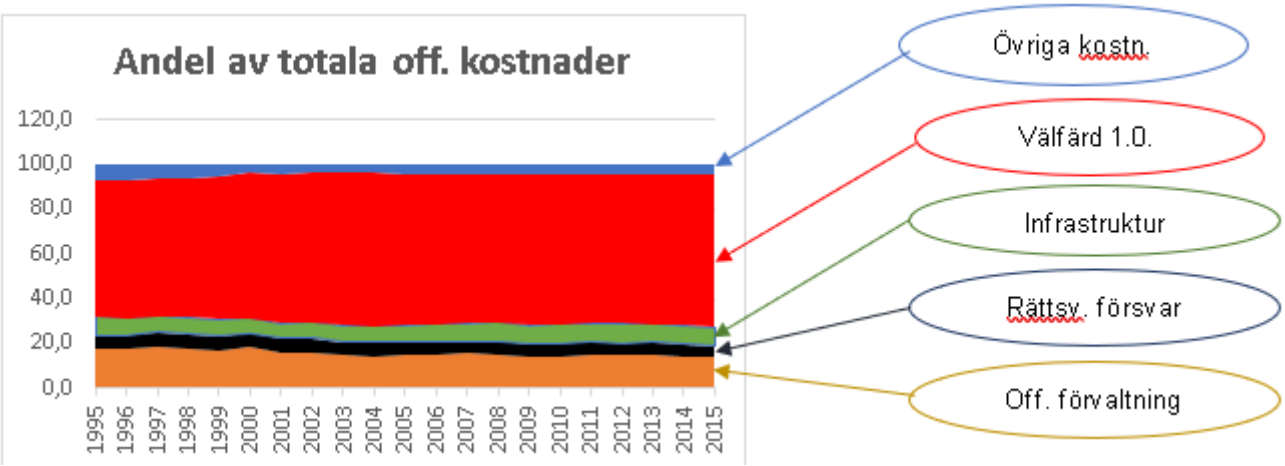

Ändringen är inte resultatet av beslut som tagits i samförstånd med väljarna. De har i stället smugits in genom ett ständigt ’lappande och lagande’. Välfärdens växande kostnader har blivit en ”strypsnara” för andra områden:

Löneökningar i den offentliga sektorn har halkat efter. Det bidrar till att vi brottas med en allvarlig brist på personal inom exempelvis skola och sjukvård.

Pensionerna har krympt i förhållande till människors slutlön. Pensionsbromsen har slagit till tre gånger sedan 2010 viket gjort att pensionärernas köpkraft inte har hängt med. Det finns en kvarts miljon fattigpensionärer i Sverige.

Äldreomsorgen har bantats. Så här ser utvecklingen ut:

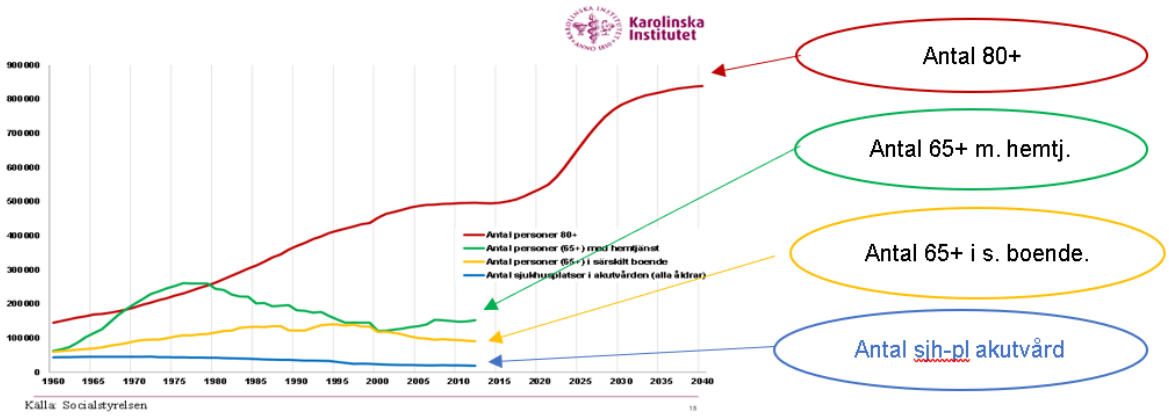

Neddragningarna [började] redan på 70-talet. Sedan dess har antalet personer över 64 med hemtjänst i stort sett halverats, även om det började öka igen runt år 2000. Då började man stänga de s k service-husen, i dag vård-/omsorgsboendena. Förändringen är naturligtvis inte enbart ett resultat av lappandet och lagandet – vi behöver också ta hänsyn till att vi äldre blir allt friskare, och därmed behöver mindre vård/omsorg.

Den dolda beskattningen ökar. Utöver den skatt som dras på din lön betalar du också flera tusen kronor i månaden i form av en skatt som kallas 'allmän löneavgift'. Den är gömd i arbetsgivaravgiften och infördes "för att finansiera medlemsavgiften i EU". Skatten låg då på 1,5 procent av den anställdes bruttolön. I dag är skatten 11,6 procent och pengarna går rakt in i den offentliga kassan. I arbetsgivaravgifterna ligger också avgifter för pension, sjuk- och föräldraförsäkring som inte ger full ersättning till den som tjänar mer än knappt 40.000 kr/månad. Snittlönen för en heltidsanställd ligger på ungefär 35.000 kronor. Man tar alltså betalt för en "försäkring" som man sedan inte levererar fullt ut. Allt detta påverkar naturligtvis arbetsgivares vilja (och möjlighet) att anställa personal. Dessutom går runt 15 procent av det du får i handen (din nettolön) åt till att betala moms. Till sist betalar du olika **punktskatter**: alkoholskatt, avfallsskatt, bekämpningsmedelsskatt, EMCS-skatt (skatt på vissa produkter som transporteras till annat EU-land), energiskatter, flygskatt, kemikalieskatt, lotteriskatt, naturgrusskatt och nikotinskatt.

Rättsväsende och försvar ingår i statens centrala ansvar. När man sparar på de områdena försvagas skyddet för demokratin – och det är precis det som hänt under åtminstone de senaste tjugo åren. Kostnaderna för rättsväsende och försvar har dragits ner från i genomsnitt 3,7 procent av BNP under 1995 – 1999 till 2,7 procent under 2011 – 2015. För 2017 låg budgeten på 2,1 procent av BNP, vilket var ca 75 miljarder mindre än snittet för 1995 – 1999.

Underhållet av svensk infrastruktur har blivit eftersatt. Kommunala vatten- och avloppssystem behöver förnyas. Bristande väg- och järnvägsunderhåll utgör en klar belastning på transportsektorn och därmed på Sveriges ekonomi.

Vart leder smygsparandet?

Några effekter av smygsparandet

Abstract - Where do these cutbacks take us?

The attempts to save have left a growing number of elderly, mostly women, alone in their homes. A growing number of studies show that a living social network is important to people's health. There is a real risk that over time, the savings on the elderly will damage their health, causing rising costs for health care. Not to mention a very real reduction in their quality of life.

Our failure to open jobs and homes for the refugees leaves a lot of them in limbo. The worst example may be Rosengård in Malmö. These numbers are from **before** the great influx of refugees:

Share of the adult population who	**Sweden**	**38 suburbs**	**Rosengård**
have a job	77	55	14
neither work nor study	16	38	54
have a background abroad	22	73	95

Many of the young grow up without hope of a better future.

'Kvarboende i hemmet' är en billig modell för 'samhället', men vilket pris utkräver den av de gamla och deras närmaste – och av en sjukvård som brottas med växande köer?

Ett stort antal äldre bor ensamma i sina lägenheter och träffar bara den tidspressade hemtjänstpersonal som kommer på besök. De flesta bor kvar tills de avlider – eller flyttas till någon av de allt färre platserna på vård-/omsorgs-boende. Detta spelar en stor roll för de berördas hälsa, eftersom det finns ett tydligt samband mellan social miljö (individens kontaktnät, hur ofta och i vilka sammanhang man träffar familj och vänner, hur mycket man deltar i olika aktiviteter som känns "värda besväret") och hälsa.

Låt mig ta två exempel på den sociala miljöns betydelse, hjärt-/kärlsjukdomar och demens/Alzheimers sjukdom.

Kristina Orth-Gomér är en av pionjärerna på området. På 1980-talet startade hon forskning kring sambandet mellan hjärt-/kärlsjukdomar och social miljö. Det är en skillnad i risk på 20 – 40 procent för förtidig död i hjärt-/ kärlsjukdomar bland män som lever i en "god" respektive en "dålig" social miljö.

Två forskare, Laura Fratiglioni och Eva von Strauss, har på Folkhälsoinstitutets (numera Folkhälsomyndighetens) uppdrag skrivit rapporten "*Multisjuklighet och demens – vad kan förebyggas?*". De konstaterade att äldre som ofta deltog i mentala, sociala eller produktiva aktiviteter (trädgårdsarbete, matlagning, handarbete, . . .) hade 30 – 40 procent lägre risk för demens. Om man deltog i aktiviteter som kombinerade två eller tre komponenter halverades risken. De säger sammanfattningsvis att om 10 procent av den äldre befolkningen skulle öka sin sociala aktivitet skulle fyra procent av hela den åldersgruppen kunna undvika att drabbas av demens. Det motsvarar 70.000 av dagens 1,9 miljoner pensionärer. Eftersom en plats på ett vård-/omsorgsboende kostar uppskattningsvis 750.000 kronor om året, så blir dessa "undvikbara" kostnader för 70.000 vårdplatser 40 – 50 miljarder – om året.

Det är den monetära kostnaden. Vad innebär ensamheten för människors livskvalitet?

De svenska forskarna är inte ensamma. Professor J. S. House och hans forskargrupp vid Department of Epidemiology, University of Michigan, säger att dåliga sociala relationer är lika farliga för hälsan som en omfattande tobaksrökning. Storrökare förkortar sina liv med 10 – 12 år.

Professor John T. Cacioppo vid University of Chicago har tacklat samma sorts frågeställning från ett helt annat håll. Hans forskning utgår från 'ensamhet', snarare än 'social miljö', och fokuserar på att förstå hur biologiska system påverkas av sociala processer. Cacioppo finner starka samband mellan upplevd ensamhet och en rad former av ohälsa, bl. a. hjärt-/kärlsjukdomar, Alzheimers, fetma, sämre sömn, lägre motståndskraft mot infektioner, alkoholism, depressioner och självmordstendenser.

Det råder ingen tvekan om att de ensamma äldre – och i förlängningen vården och omsorgen – betalar ett högt pris.

Dagens arbetslöshet handlar inte i första hand om "kompetenta människor som ingen behöver", utan om människor som inte är anställningsbara inom ramen för gällande regelverk och avtal. Vårt sätt att ställa människor utanför gör oss alla mänskligt och ekonomiskt fattigare.

Migrationsverkets rigida tillämpning av snävt tolkade regelverk och de stängda dörrarna till arbets- och bostadsmarknaderna medför att det växer fram stora områden där Sveriges demokratiska system ersätts av klanliknande strukturer. Minoriteter av befolkningen upprättar egna maktsfärer med egna regelsystem. Detta blir för alldeles för många flyktingar från krig, tyranni och fattigdom den 'demokrati' de möter. Så här såg det ut redan **före** 2015 års stora invandring (åldersgruppen 20 – 64):

	Sverige	38 förorter[1/]	Rosengård
Andel (%) förvärvsarbetande	77	55	14
Andel (%) som varken arb. eller stud.	16	38	54
Andel (%) m utländsk bakgrund	22	73	95

1. Siffrorna är hämtade från Jan Edlings *Förorterna som Moder Svea glömde.*

I de här förorterna växer ungdomar (flertalet födda i Sverige) upp utan hopp om en "normal" framtid. För många blir gängbildning, kriminalitet den enda vägen till en egen identitet – och egna pengar. Vi behöver fråga oss vilka förändringar som krävs för att dessa migranter ska kunna försörja sig själva.

De viktigaste skälen till den här utvecklingen är:

- lång och maktlös väntan på asylbeslut;
- mötet med en ny och – för den som vuxit upp i ett klansamhälle – obegriplig kultur;
- höga murar kring arbetsmarknaden;
- brist på bostäder.

De som nu kommer till Sverige har så svårt att finna ett jobb att Arbetsförmedlingen kallar dem för 'utsatta grupper'. Den röda linjen i diagrammet nedan (med tillhörande antalsuppgifter) visar hur många arbetslösa som enligt Arbetsförmedlingen hörde till sådana 'utsatta grupper' år 2016, dvs människor som är födda utanför Europa, som saknar gymnasiebetyg, är över 55 år eller har någon form av personliga handikapp.

Den svarta linjen visar antalet "vanliga" arbetslösa (inklusive heltidsstuderande som söker feriejobb).

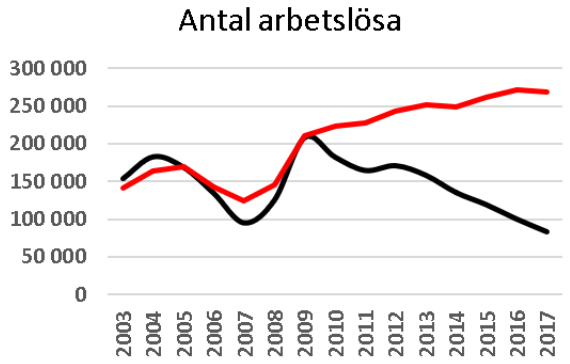

Tusental	2006	2016
Utsatta grupper[1/]		
Saknar gymnasieutb..	76	127
Födda utanför Europa	37	162
Har funktionshinder	40	66
Är äldre än 55 år	49	58
”**Vanliga**”[2/]	172	90
varav heltidsstuderande	44	76
Arbetslösa totalt	307	335
Oförklarat	33	- 29

1/ Siffrorna för ”utsatta grupper” innehåller dubbelräkningar av typen: ”född utanför Europa och saknar gymnasieutbildning”
2/ Bland ”vanliga” arbetslösa ingick som framgår ovan många heltidsstuderande som söker sommarjobb
3/ Siffror för ”utsatta” kommer från Arbetsförmedlingen och totalantalet arbetslösa och heltidsstuderande från SCB

De 35.000 flyktingar som fick uppehållstillstånd 2014 påverkar troligen diagrammet och siffrorna ovan, medan många av de 170.000 som sedan dess fått uppehållstillstånd (t o m 2018) blir synliga först under kommande år. Siffrorna inkluderar inte heller de 13.000 anhöriga som fick uppehållstillstånd 2014 eller de 67.000 anhöriga som fått uppehållstillstånd t o m 2018.

Sverige kommer att fortsätta famla – och fumla – så länge vi inte är ödmjuka nog att acceptera att för klanmedlemmen är hens kultur lika självklar och ”riktig” som den svenska kulturen är för oss.

Hur fungerar klanen?

Klanen

Abstract - The clan

Many of the refugees come from regions where the clan is the dominating social framework. Their loyalties rest with their family clan, and they tend to be suspicious of a strong central government. The clan offers a “safe refuge” when they fail to find a clear framework (a job, a home, …) in the Swedish society. We see the result in many suburbs where new clan frameworks emerge.

Den mänskliga naturen formades av livet i en flock där människorna levde på att samla och jaga. När människan blev bofast för 5 – 10 tusen år sedan utvecklades flocken till en släktbaserad klan, och den formen för samlevnad är fortfarande framgångsrik i stora delar av världen.

Sverige har ställts inför utmaningen att integrera flyktingar som kommit från sådana klansamhällen – och vi i farligt stor utsträckning misslyckats. Många som hamnat utanför, som står utan jobb och saknar hopp om att hitta något söker sig tillbaka till klansamhällets ’trygghet’. Det här gäller i minst lika hög grad den andra generationens invandrare, unga som oftast är födda i Sverige, men inte hör hemma någonstans.

Det vore ett fatalt misstag att tro att det enbart är en fråga om att lära invandrare hur ”det går till i Sverige”. Vi behöver förstå vilka värderingar som byggts upp inom klanen och, inte minst, vilka fördelar klanen ger sina medlemmar. Det liv, den kultur, vi västeuropéer erbjuder behöver uppfattas som lockande för de nykomna och deras barn. [Läs Shahram Shaygani’s bidrag i antologin *Värderingar*, det är nog det bästa jag har kunnat finna i ämnet!] I stället ser vi klaner återuppstå, ofta i form av gängbildningar (och i värsta fall terroristgrupper) med sina egna lojaliteter och rättssystem. Här går Sverige tyvärr i täten.

Klanens kultur bygger på:

- släkttillhörighet, för det mesta efter fädernelinjen.
- *heder* och *skam* (snarare än *samvete* och *skuld*) är nyckelbegrepp som avgör rätt och fel.
- ”status” beskriver individens roll i klanen.
- individen har inga egna rättigheter som enbart individ, men däremot många rättigheter och skyldigheter å klanens vägnar. En av skyldigheterna är att (oavsett skäl) stötta sin klanbroder/klansyster i konflikter med omvärlden.
- klanens ledare utses ofta av klanens vuxna män och är den som hanterar konflikter.
- egendom ägs kollektivt.
- kvinnan betraktas som egendom och skyddas och försvaras som sådan.

Klanens regler kan exempelvis leda till att om en flicka som lever i en klankultur skaffar sig en svensk boyfriend på egen hand drabbas flickan av klanens fördömande. Flickans heder är för evigt förstörd – den kan aldrig återvinnas eftersom hon förlorat sin ”renhet”. Pappans heder är också skadad, men kan återvinnas – ofta till priset av dotterns liv. Om han låter saken bero blir han själv hederslös, utan den status och tillhörighet som klanen ger honom. Hela hans ”rätt att existera” hotas.

Allt det här är självklart för klanmedlemmen, lika självklart som rösträtten är för oss svenskar.

En av de viktigaste frågorna kring integrationen av flyktingar från klansamhällen är:

Kan klanmedlemmen bli 'demokrat'?

Begreppet 'klanstyrd stat' är som skvadern – den finns inte. Klanen ser sig som ett alternativ till den farliga staten/centralmakten. När vi tar emot flyktingar och försöker "förklara vår demokrati" talar vi inte sällan ett språk som är obegripligt för lyssnaren. Det här kommer inte att ändras genom argument. Vi behöver öppna dörrar för de nykomna, dörrar till jobb och bostad – till en vardag som fungerar. Det är bara ur den situationen som människor kan börja hoppas, kan börja se omvärlden med självförtroende, kan börja lyssna på omvärlden.

Då är det viktigt att tänka efter hur vi människor egentligen "fungerar".

Bilder av människan

Abstract - Views of human nature

Two views of human nature have dominated as democracies began to emerge, the unlimited and the limited views.

In the **unlimited view**, humans were 'clean slates' to written upon by an enlightened elite. Human goodness could be fostered by that elite, which would not misuse its power. Environment shapes us.

In the **limited view**, all humans carry a genetic inheritance of selfishness, of care for the young, of loyalty to the group, and of a need to be accepted by that group. Inherited traits and the environment shape the individual.

Our welfare system was built on the basis of an unlimited human being. During the late 20th century, science began to realize that this view is too limited. We are the product of the genes our parents gave us – and our social environment.

Det här handlar inte om vilken sorts människa som är 'önskvärd' – utan om vilken sorts människa du och jag är.

Vi som lever i dag är resultatet av tusentals generationer av överlevare. I alla dessa generationer har våra förfäder varit stöttåliga nog för att hinna sätta barn till världen. Individens första prioritet var – och är – att **överleva** själv och att se till att **barnen** överlever. Bara så kan de bära överlevnadsgenerna vidare. Det är de som får de generna som själva kan bli överlevare – och alstra barn.
Flocken var en tillgång som mångfaldigade individens styrka. Priset för att bli accepterad av de andra var att man bidrog till flockens skydd och mat, att man satte gränser för sin självviskhet. Om någon ställde till med bråk inom flocken försämrades möjligheterna att överleva. Därför var lojalitet en överlevnadsfaktor tillsammans med tolerans, samarbetsvilja och förmåga att kompromissa. Även de förmågorna bär vi med oss.

Livet i flocken medförde samtidigt nackdelar. Flocken behövde en tydlig hierarki, vilket ledde till en hackordning, en auktoritetstro. Auktoritetstron visar sig i dag bl a genom många människors längtan efter en "stark (och god) ledare som kan ta hand oss".
Den starka känslan av att höra till skapade också ett "vi-och-dom-andra", där "dom andra" ofta var fiender.

När flockarna blev bofasta för 5 - 10 tusen år sedan samlades de efter hand ihop till stammar och riken – som också präglades av flockens auktoritetstro och av samma "vi-och-dom-"tänkande. Med det ökade välståndet i jordbrukarsamhället följde specialisering. En styrande elit utvecklades. Krig började handla om mer än kvinnorov, det vidgades till krig om skördar, mark – och makt. Ett av de tidiga utvecklingsstegen mot en bredare gemenskap och mindre "dom-andra"-tänkande togs när vi började pröva byteshandel med 'dom andra'. Då kunde en bredare civilisation växa fram.

De här egenskaperna bidrog till att våra förfäder överlevde. Vi bär med oss självviskheten, behovet att skydda barnen, att höra till, att visa lojalitet, att lyda 'ledaren'. Vad vi sedan gör med detta bagage, det är vårt ansvar, här och nu.

Under de senaste 300 – 400 åren har synen på människans natur utvecklats från bilden av Guds skapelse till bilden av – ja, vad då?

Upplysningens tänkare öppnade en rad dörrar för oss. Man ifrågasatte maktanspråk som bygger på släkttillhörighet eller rikedom. Makten skulle i stället baseras på människors individuella förmåga. Man betonade individens förmåga att vara rationell, att utgå från de faktiska kunskaper man kan skaffa sig genom vetenskapen, snarare än genom religionen.

Två olika bilder av hur människan fungerar växte fram ur Upplysningen, de så kallade 'begränsade' och 'obegränsade' bilderna. Båda bygger på upplysningens rationalitet, men definierar människans natur olika:

> Den **begränsade** (eller tragiska) synen säger att vi alla bär med oss ett genetiskt arv av självviskhet, men också av lojalitet mot flocken och ett behov att accepteras av omgivningen. Tonvikten läggs på 'underifrån' drivna förändringsprocesser, snarare än på allmängiltiga lösningar.
> *"Vi försöker hantera livets komplikationer tillsammans i ett ständigt kompromissande mellan våra olika viljor och förmågor!"*
>
> Den **obegränsade** (eller utopiska) synen säger att en moralisk och intellektuell elit behövs för att fostra massorna till goda medborgare. Individen liknas vid ett 'oskrivet blad' – som eliten kan skriva på. Eliten fokuserar på att utforma och införa önskvärda lösningar och förutsätts ha förmåga att dels se konsekvenserna av sina åtgärder, dels inte utnyttja sin klarsyn för egen vinning.
> *"Jag har förmågan att konstruera ett samhälle som fostrar dig till en bra medborgare i samhällskollektivet*."

Upplysningens teser var anatema för den motupplysning som var en central del av 1800-talets romantik. Man framhöll i stället behovet av en stark centralmakt som kunde 'hålla ordning på massorna'. Rationalismen tonades ned till förmån för den egna gruppens tradition, känsla, styrka. Man betonade människans roll som medlem i ett kollektiv och sökte 'verkligheten' i detta kollektivs historia. De gamla eliternas makt (kungen, kyrkan, traditionen) betraktades som förutsättningar för att samhället skulle förbli stabilt.

Så här skulle man kunna beskriva de tre bilderna:

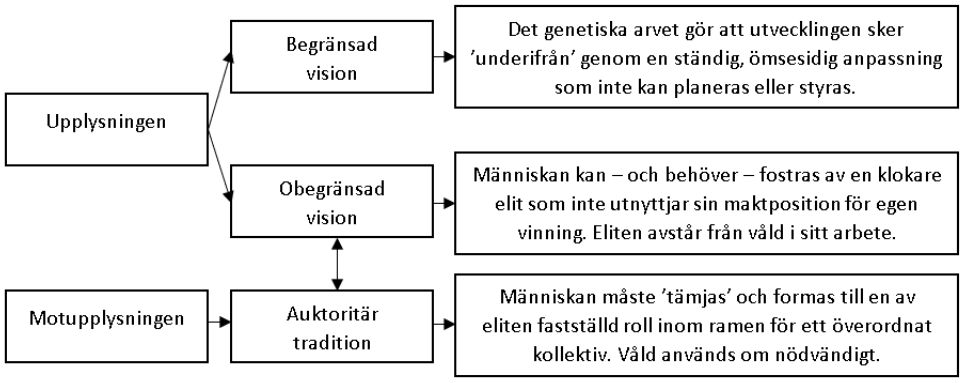

Motupplysningens bild har varit utgångspunkt för rörelser som "äger Sanningen" och utifrån den velat skapa ett paradis på jorden – även om skapandet krävde våld. Marxismen är det "bästa" exemplet. Under 1900-talet mördade Stalin och Mao 100 – 150 miljoner av sina egna medborgare med hänvisning till ett framtida paradis.

Samma sorts drömmar om ett framtida paradis på jorden – eller ett paradis efter livets slut – har funnits/finns i andra maktideologier (nazismen, fascismen) och religioner (judendomen, kristendomen, islam).

Dagens bild av människan

Abstract - The current view

We can build a working democracy only by establishing rules that limit the scope for individuals with power. That is not enough, however. Democracy will “work” only when a sufficient number of citizens make sure that the rules are respected, and when these citizens participate in handling unavoidable changes.

Att fråga vad som är viktigast, arv eller miljö, är som att fråga vad som är viktigast för en ytas storlek, längden eller bredden!

Drömmen om att vi ska kunna ”uppfostra bort” vår självviskhet är – en dröm. Vi har inte utvecklats i en ”snäll” miljö, utan i en miljö som tillåtit enbart de stöttåligaste att överleva – och det var de överlevarna som blev våra förfäder. Ändock lever den obegränsade bilden kvar i alla möjliga sammanhang. De olika synsätten får stora konsekvenser i vardagen:

Den obegränsade (stötskyddande) människosynens företrädare fokuserar på ”**livets balansräkning**”: ”*Så här ser det ut **just nu** – är det rättvist?*”. Svaret blir ofta ”*nej, det är det inte!*”, särskilt om man likställer ’rättvisa’ med ’alla har lika mycket’. Då (om inte förr) ingriper eliten med lagstiftning och regler för att se till att det blir ”rätt”. Sedan dröjer det inte länge innan man försöker hindra oönskade beteenden genom styrande lagstiftning.

Den begränsade (stöttåliga) människosynens företrädare fokuserar på ”**livets resultaträkning**”: *”Så här utvecklades ditt liv under det här året, tycker du att det är OK?*
Här ligger makten (och ansvaret) kvar hos individen – om hen inte är nöjd med resultatet måste hen själv fundera över vad som behöver ändras.

McDonalds-jobb är ett bra exempel på vilka effekter de olika synsätten får. Den som tänker ’balansräkning’ säger: ”Deras löner är för låga – det måste vi förhindra!”. Den som tänker ”resultaträkning” säger: ”Är det här ett bra sätt att öppna dörrar för ungdomar som vill komma igång på arbetsmarknaden?”

Vi är inte fångar i vårt genetiska arv, men vi behöver förstå vilket ”bagage” vi bär med oss, och vi behöver acceptera att det bagaget spelar en viktig roll för våra livsval – och att det behöver ”slipas av” i kontakterna med andra människor (som ju bär på sitt bagage).

Ingen av bilderna utesluter möjligheten att enskilda människor drivs av nobla ideal, känner och visar empati, lojalitet, vänskap. Historien är full av exempel på detta. Det som skiljer bilderna åt är dels var fokus ligger, på kollektivet eller individen, dels uppfattningen om människans förmåga att hantera makt.

Vad anser man i dag?

Olikheterna utvecklar oss

Abstract - Our development stems from our differences

Under the clean slate view, differences between people tend to be regarded as unjust, as if the talented person had stolen his talent from somebody else. This makes the concept ‘added value created by the entrepreneur’ suspect, when in fact he/she was able to produce something valuable enough for others to pay more than the total cost.

Det är olikheterna som leder framåt tack vare de sociala och tekniska förändringar som växer fram ur dessa olikheter. Trots detta betraktas olikheter ofta som orättvisa, som om olikheter vore resultatet av att någon har skott sig på någon annans bekostnad. Man argumenterar ofta som om hela ekonomin, livet, vore ett nollsummespel. Om en företagare gör en vinst på en miljon kronor beror det (enligt detta synsätt) på att han har tagit denna miljon från andra. Resultatet av den världsbilden är att entreprenörers verksamheter gärna betraktas med misstro och, om verksamheten är framgångsrik, med avundsjuka och höga marginalskatter. Rikedom är snudd på skamligt, och att ta betalt (i form av utdelning) för det arbete man gör och de pengar man riskerar är ”omoraliskt”.
I verkligheten är det för det mesta i stället så, att företagaren genom sina goda idéer och hårda arbete har skapat något som andra är villiga att betala mer än produktionskostnaden för. Företagaren har skapat ett mervärde. Det är det mervärdet som gör oss alla rikare – inte minst ‘samhället’. (Om företagaren inte skapar mervärde sorteras företaget bort genom att gå i konkurs.)

Det är sällan någon formulerar sig så rakt på sak. Ändå finns den här inställningen med ”mellan raderna” i debatten. Kombinationen av ett stötskyddande omhändertagande och kravet på ”rättvisa” leder till att vi alla blir omhändertagna nummer, nummer i bostadskön, nummer i kön till den nödvändiga höftoperationen, inte självständiga individer som har befälet över – och ansvaret för – sina egna liv.

En annan konsekvens är att ’samhället’ lägger en massa kraft på att undvika olikheter (=’orättvisor’) genom ’förebyggande lagstiftning’, lagstiftning som ska hindra oss från oönskade beteenden, snarare än bestraffa oss om vi skadar andra.

Likhetskravet innebär också att alla förväntas kunna nå samma mål i skolan, att det bara handlar om vilka resurser skolan sätter in.. När någon inte presterar i nivå med målen betraktas det som skolans misslyckade. Då ligger det nära till hands att målen i ett slags bakvänt rättvisetänkande sänks så att fler ska kunna nå dem.

’Samhällets’ budskap: ”*Vi har råd att ta hand om dig!*” gör oss allt mindre kapabla att hantera det oväntade. Vi blir mindre stöttåliga, och det enda säkra med det oväntade är att det kommer, Estonia, tsunamin i Thailand, folkvandringen, . . . Sverige har inte visat prov på någon större stöttålighet i de sammanhangen.

Det stötskyddande samhället gör oss till offer, till någon som ska ”kräva sin rätt” – en rätt som ska levereras av någon annan.
Det är ingen bra överlevnadsstrategi för individers välbefinnande – och det är inte ett bra sätt att bygga ett levande, livskraftigt, meningsfullt samhälle.

En annan aspekt är att vi är så olika – är det ’rättvist’?

Varför frodas en del, medan andra går under?

Abstract - Why do some survive while others succumb?

People who feel that they can understand and handle their lives – and that that life is meaningful – can cope, where those without that sense of coherence tend to be much less resilient. The Swedish "we-will-take-care-of-you" system tends to make us a lot less resilient.

"Man kan ta ifrån mig allt i livet utom en enda sak: mitt sätt att förhålla mig till det som sker." (Koncentrationslägerfången Josef Frankl).

En forskare som arbetat med de här frågorna är Aaron Antonovsky. Han var professor i medicinsk sociologi vid Ben Gurion Universitetet i Israel. I en enkät om något helt annat frågade han en rad slumpvis utvalda kvinnor hur de såg på sin egen livssituation och hälsa. Han frågade dem också om de hade suttit i tyskt koncentrationsläger under kriget (kom ihåg att detta skedde på 70-talet i Israel).

Mer än hälften av de kvinnor som inte varit lägerfångar ansåg att de mådde bra, medan en knapp tredjedel av de före detta lägerfångarna svarade samma sak. Antonovsky's spontana reaktion var:

"Ja, där ser man effekten av fångenskapen, mycket färre mår bra!".

Sedan vände han plötsligt upp och ned på begreppen:

*"Nästan var tredje före detta lägerfånge mår faktiskt bra! De har suttit i koncentrationsläger, varit flyktingar efter kriget, emigrerat till Israel och där upplevt ytterligare tre krig – och trots detta mår de bra! Hur **kan** de må bra?"*

I stället för att fråga: "*Varför är X sjuk och hur ska vi bota X?*" ställde Antonovsky frågan: "*Varför är Y frisk och hur ska vi stötta det tillståndet?*". Han försökte förstå vad det är som gör att individer hanterar alla de stötar som livet utsätter dem för så olika, att en del färdas väl genom livet medan andra går under. Han utvecklade begreppet **'känsla av sammanhang'**. Vi människor, sade han, behöver ha en grundläggande upplevelse av att det som sker är **förutsägbart**. Vi behöver uppleva att de resurser dessa skeenden kräver finns tillgängliga, att livet är **hanterbart.** Och vi behöver se att livets utmaningar är värda besväret, att livet är **meningsfullt**.

Om detta är sant, vad händer då med människor när de har ett liv som de upplever som obegripligt, ohanterligt och meningslöst – och vad är det som kan placera dem i en sådan situation?

Meningsfullhet är ett nytt begrepp för många. För den fattige jordbrukaren som levde på existensminimum handlade det om att överleva och att hjälpa familjen att överleva. Valfrihet fanns inte på kartan. Utveckling var ett okänt ord. Livet var statiskt – bortsett från att man åldrades. I dag lever halva jordens befolkning i länder där BNP per capita är 100.000 kronor eller mer. Möjligheten att göra egna livsval har ökat dramatiskt. Först då kan meningsfullhet bli ett begrepp med innehåll. Hur detta innehåll ser ut är en fråga som varje individ behöver besvara för sin egen räkning.

Det västeuropeiska välfärdsbygget startade i en situation där den stora majoriteten individer fortfarande levde nära existensminimum. Många av de politiska och fackliga rörelser som bidrog i välfärdsbygget hade sina rötter i socialismen där människan sågs som en produkt av sin miljö. De bidrog till att etablera en maktbalans i samhället som gjorde det möjligt för miljontals människor att

bryta sig loss ut fattigdomen. Arbetsmetoden var i stor utsträckning att med lagstiftning och kollektivavtal skapa ett yttre skydd för individen, skydd mot exploatering, mot nöd, mot livets stötar.

Jag är övertygad om att det är praktiskt taget omöjligt att vara omhändertagen, stötskyddad – och samtidigt uppleva sig ha ett meningsfullt liv – annat än genom någon form av uppror. För den omhändertagne ligger i stället rollen som offer nära, offer för 'onda politiker', offer för 'giriga affärsmän', offer för 'livets elakhet', offer för vad 'någon annan' gör, offer. För offer saknar livet mening. Det här ligger bakom de ghetton som växer fram och det växande antal ungdomar som söker psykiatrisk vård i Sverige.

För mig innebär meningsfullhet att jag har ett mål som ligger utanför mig själv, ett mål som är tydligt, uppnåeligt och 'värt besväret'. Jag har sammanfattat det så här för mig själv:

- Jag har befälet över mitt eget liv, kan välja mål och medel;
- Jag behövs för andra, ingår i ett större sammanhang där jag delar mål med andra;
- Jag behöver lära mig nya saker för att bli bättre på att nå målet.

Det viktiga är inte att ha ett "ädelt" mål. Det viktiga är att målet ger en "färdriktning" i livet, hjälper individen att ta befälet över sin situation.

Våra politiker kan hjälpa oss andra att återvinna ett meningsfullt liv genom att tala med oss om de förändringar som behövs.
De kan öppna dörrar för människor att bygga egna ekonomiska reserver – bli mindre beroende av 'samhället' – och därmed återta en del av befälet över det egna livet.
De kan öppna för människor att skapa egna, kreativa lösningar inom arbets– och bostads-marknaderna. Det kräver realistiska samtal som baseras på den begränsade/tragiska bild av människan som ligger närmast verkligheten.

De behöver, kort sagt, behandla oss som vuxna, med ett eget ansvar för våra egna liv. Därmed är det dags att resonera om hur vi ska komma vidare i anpassningsarbetet.

Vad har vi för verktyg?

Vad har vi att arbeta med?

Abstract - What tools do we have?

Many Swedes live hand-to-mouth, have no economic buffer.

The Swedish Governments have made promises to their voters about welfare that they will very probably not be able to keep. Taxes would need to b e raised to unthinkable levels and/or the number of tax-paying employees in the private sphere would need to rise by hundreds of thousands to generate the needed extra tax revenues. This, in turn, requires that the number of such jobs be increased drastically.

We need to recognize that businesses (large and small) need to work on terms that allows, encourages, them to grow – and pay more taxes.

'Samhället' har åtaganden som man med nuvarande förutsättningar inte kommer att klara i framtiden – om man inte chockhöjer skatten och/eller drar ned på välfärdens erbjudanden.

Enligt en rapport från SKL (publicerad 2010) kommer välfärden att vara underfinansierad med 200 miljarder kronor år 2035. Inkomstskatten skulle behöva höjas till en bit över 45 kr för att ge de 200 miljarderna i tid. En sådan höjning skulle ta hela matkassan för en genomsnittsfamilj.

Det stora flertalet svenskar lever från lön till lön. Bilden nedan visar hur det såg ut år 2004 (SCB slutade att redovisa den här typen av information år 2007). Stapeln längst till vänster visar att den "fattigaste" tiondelen av de svenska hushållen hade skulder på i genomsnitt ca 400.000 kronor exklusive fastigheter. Stapeln längst till höger visar att den rikaste tiondelen hade upp emot 700.000 kronor i tillgångar, fortfarande exklusive fastigheter. Jag är övertygad om att mönstret finns kvar.

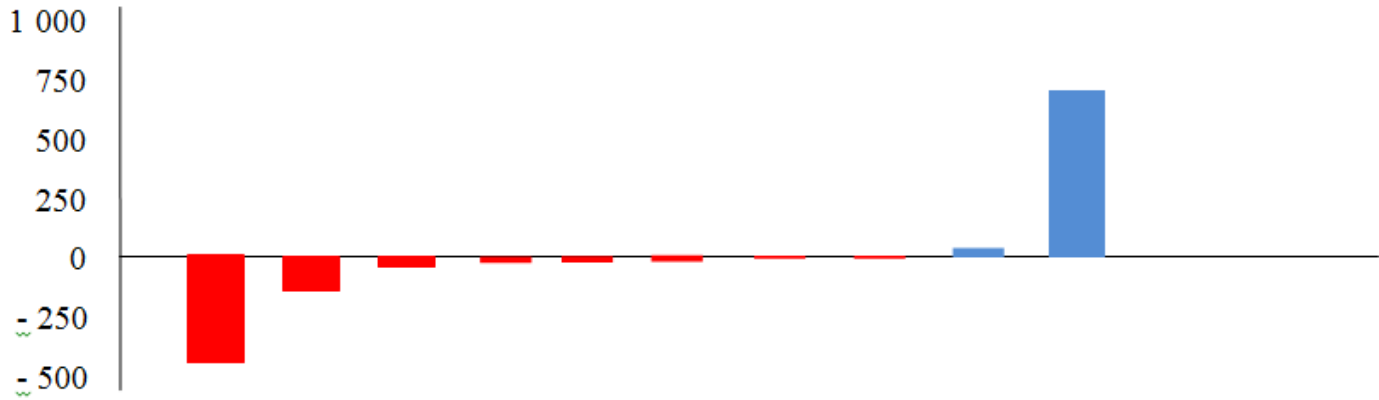

Bara var femte hushåll hade en buffert som gjorde att man skulle klara nästa hyra om lönen uteblev. Varifrån skulle de hämta de 4 000 – 5 000 kronor den nödvändiga **skatteökningen** skulle kräva för en genomsnittlig löntagare?

Vi skulle också kunna öka **antalet skattebetalare**. Det förutsätter att det finns fler jobb – och fler som kan och vill jobba. Det skulle behövas runt 800.000 nya jobb för att öka skatteintäkterna med 200

miljarder, och de jobben måste finnas i den privata sektorn eftersom de offentliganställda avlönas med just de skattemedel som tryter. Har Sverige sådana arbetskraftsreserver? Tveksamt!

Några arbetskraftskällor finns, främst bland de 2 miljonerna 65+. En sådan förändring är redan på gång, men några 0,8 miljoner arbetsföra skulle vara svårt att finna.

En annan och lika viktig fråga är: finns jobben?

Många high-tech företag startar i Sverige – och säljs till utlandet när de blivit framgångsrika. Bloomberg Innovation Index placerar Sverige på plats två (efter Sydkorea) på listan över världens mest innovativa länder. Ändå har vi få företag som ser ut att kunna bli framtidens Volvo, Eriksson, SKF, Sandvik, IKEA . . .

Hur kan vi göra det mer lockande att låta företaget fortsätta ägas och utvecklas i Sverige?"

Riskkapital kommer omedelbart i tankarna, men jag tänker beröra några andra saker.

Många arbetsgivare – inte minst småföretagare – drar sig för den osäkerhet i regelverk och avtal och den administrativa börda som men befarar att nyanställningar medför. De vill se rejäla möjligheter att växa och att tjäna pengar innan de är beredda att acceptera ökade risker.

Än viktigare:
Företagare behöver känna sig sedda som viktiga och värdefulla välfärdsproducenter. Utan dem, ingen välfärd. I stället hör man fortfarande resonemang av typen: "*Dom där vinsterna har de stulit från arbetarna."*
Företagare behöver kunna lita på att spelreglerna inte ändras 'stup i kvarten'.
Företagare behöver kunna ge lågutbildade en chans i arbetslivet i former som gör dessas arbete lönsamt. Sverige har en av Europas lägsta andel 'enkla jobb', runt 5 procent, jämfört med EU-genomsnittet 9 procent. Det skulle inte överraska mig om man hittar enkla arbetsuppgifter som idag ligger på relativt högavlönade medarbetare.

Kanske allra viktigast, företagare behöver känna förtroende för de människor som sitter i regering och riksdag och för alla runt omkring som påverkar beslutsfattarna. De behöver vara trygga i att marknadens spelregler inte ändras plötsligt därför att något parti förhandlar fram sådana ändringar (i utbyte mot andra beslut?).

Det handlar alltså inte enbart om pengar, utan om företagarens roll. Gällande lagar och avtal verkar vara skrivna för att hindra giriga, exploaterande människor från att sko sig på andras bekostnad eller på att lura skatteverket. Visst, sådana företagare finns, liksom det finns ohederliga individer inom de fackliga rörelserna (och överallt annars där människor är verksamma) – och de ska sättas dit om och när det behövs. Men de allra flesta företagarna arbetar hårt för att göra sitt företag effektivare (lönsammare) – och därmed bidrar de till 'samhällets' skatteintäkter.

Den andra sidan av välfärdens utveckling (givet nuvarande uppdrag) är den offentliga sektorns dåliga förmåga att öka sin produktivitet. Bilden nedan visar produktivitetsutvecklingen för olika sektorer av arbetsmarknaden:

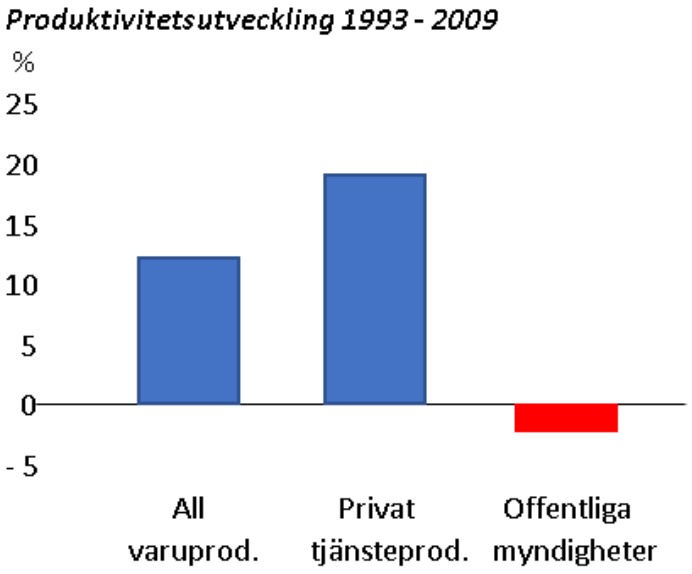

Går det att påverka produktivitetsutvecklingen inom offentlig verksamhet? Problemet är påtagligt i de flesta offentliga verksamheter.

Man skulle naturligtvis kunna begränsa **efterfrågan** på välfärdstjänster genom göra det dyrare/besvärligare att ta välfärdstjänsterna i anspråk. Man kan:

- höja avgifterna och/eller
- sänka ersättningsnivåerna och/eller
- stärka kontrollerna mot missbruk.

Detta verkar knappast vara en framkomlig väg.

Här står vi!

Abstract – This is where we are!

We have built systems which operate on the assumption that they can be designed top-down by social engineers. New knowledge indicates that it is necessary to respect each individual's need to see that he/she can understand and cope with his/her life and find a meaning in that life. As a society, we also need to move from the "It-is-their-duty-to-take-care-of-me-" structure to incentives to "it-is-attractive-for-me-to-"structure.

Vårt välfärdssystem byggdes utifrån den obegränsade/utopiska synen på hur människan fungerar.

Våra politiker – och många av oss andra – byggde vårt välfärdssystem utifrån följande (inte alltid tydligt uttalade) förutsättningar:

- **Människan är en produkt av sin miljö**.
  Därför kan en god elit fostra sina medborgare till att bli ansvarstagande individer.
  I elitens 'uppfostringsuppdrag' ingår att så långt som möjligt skydda människor mot livets olika stötar.
- **Människor tar emot stöd från 'samhället' enbart när detta behövs.**
  Därför behövs det inga materiella incitament till kloka beteenden – det vore att förolämpa medborgarna.

De försök som gjorts att forma individer på det här sättet har inte fungerat någonstans i världen. Man har:

- underskattat det genetiska arvets betydelse för utvecklingen av människors personlighet.
- överskattat elitens förmåga att vara och förbli god. Otämjd makt leder nästan alltid till missbruk.
- överskattat människors förmåga att 'uppifrån' bygga system som tar hänsyn till den komplexa verklighet som bildas av miljoner människors individuella ambitioner och behov.
- underskattat individens behov av att från sitt eget perspektiv se livet som begripligt, hanterligt och meningsfullt.
- underskattat styrkan hos ekonomiska incitament.

Vi har byggt samhällssystem som förväntas klara gruppers *genomsnittliga* behov, inte enskilda individers. När resultatet har visat sig otillfredsställande har det för det mesta lett till att den sociala ingenjörskonsten givits ännu mer plats, med ännu fler detaljregleringar.
Det märks inte minst på de områden där socialdemokratin lagt extra möda på att skydda "massorna", arbets– och bostads-marknaderna. Där ser man tydligt hur svårt/omöjligt det är att 'ta ansvar för andras räkning'. Det leder nästan alltid till en växande djungel av regler och direktiv, allt för att se till att allting blir bra för "dom" – och ändå blir det för det mesta inte det. Dagens murar kring arbetsmarknaden och bristen på bostäder gör att Sverige har stora grupper som är arbetslösa – samtidigt som tillväxten hämmas av bristen på arbetskraft – samtidigt som arbetslösheten förblir hög.

Jag tror att de allra flesta politiker arbetat – och arbetar – i bästa välvilja. Problemet är att man tar sig vatten över huvudet när man försöker ersätta miljontals människors egna avväganden och beslut

med centrala system som konstrueras på stort avstånd från verkligheten. Ett annat bekymmer är den 'oemotståndliga' frestelsen att bygga byråkratiska imperier med hänvisning just till det ständigt växande 'behovet av stötskydd'.

Vi behöver acceptera att:

- de ekonomiska och mänskliga förutsättningarna för dagens välfärdssystem är överspelade;
- inga andra än vi själva kan ta hand om den nödvändiga anpassningen;
- om vi väntar och ser kommer vi att möta en finansiell – och demokratisk – kris.

Vilken sorts välfärdssystem ska vi bygga på utifrån våra nya kunskaper? Det här är min uppfattning:

- Det är bara när vi tillåter individer att bygga själva som vi kan fånga all den kunskap och erfarenhet som vi alla har med oss från tidigare generationer.
- Individen – och därmed vår demokrati – kan fungera (och finansieras!) enbart när individen ser sitt liv som begripligt, hanterligt och meningsfullt.
- Individen kan se sitt liv på det sättet enbart inom ramen för hens utveckling mot en ökad stöttålighet.
- Ett framtida välfärdssystem behöver fokusera på att:
  * ge individer starkare skäl att vara sparsamma med våra gemensamma medel
  * känna stolthet när de driver och utvecklar de företag som finansierar vår välfärd – och vårt välstånd
- Våra lagstiftare behöver testa nya lagar mot kriterierna:
  * öppnar den här lagen nya möjligheter för människor att ta ett större ansvar för sina egna liv?
  * skapar den här lagen incitament för människor att ta det ansvaret?

I vilken riktning ska utvecklingen drivas?

Ett samtal om framtiden behöver föras utifrån följande tankar

Abstract - Talking about the future

The future welfare system needs to encourage frugality in its use. What would happen if each taxpayer had the option to save up to one year's income tax free and could use that money to complement relatively low welfare benefits when needed (sick leave, care of children leave, parental leave, …)? Or some other system which encourages the recipient to be prudent

Vårt framtida välfärdssystem behöver göra det lockande att vara sparsam med skattemedlen.

Här följer en tankebana:

Alla skattebetalare får en möjlighet att bygga upp en egen ekonomisk buffert genom ett avdragsgillt sparande upp till en årslön (eller mer?). Sparandet sker i den takt individen anser möjligt och stöds genom att sparade belopp reducerar den beskattningsbara inkomsten (eller kanske t o m skatten som sådan?). Bufferten är åtkomlig enbart för att komplettera välfärdstjänster.

De försäkringsliknande ersättningarna (av typen sjukkassa, a-kassa, semesterlön, VAB, föräldraledighet, . . .) läggs på en nivå (samma för alla) som säkerställer att den berörde klarar sitt basuppehälle. Individen bestämmer själv hur mycket hen ska sätta av till en egen ekonomisk buffert (utöver ett minimivärde?) som kan användas för att vid sjukdom/arbetslöshet/. . . dryga ut basuppehället. Det ger den berörde tid att fundera över om skälet till inkomstbortfallet är något övergående eller bestående.

Om skälet är **övergående** ger bufferten en möjlighet att dryga ut den låga grundersättningen – samtidigt som det blir lönsamt för individen att gå tillbaka i tjänst så snart som möjligt.

Om skälet däremot visar sig vara **bestående** får individen tid att fundera över mera grundläggande vägval av typen:
** Kommer jag att kunna behålla villan?*
** Behöver jag flytta dit där det finns ett jobb?*
** Behöver jag byta till en annan sorts av jobb för att kunna försörja mig?*

Sådana beslut (och konsekvenser av de besluten) är individens ansvar. Det 'samhället' kan bidra med är (exempelvis) ett stöd i själva anpassningsprocessen.

Alternativet till att göra sådana anpassningar är att bli hänvisad till basuppehället. Det är så begränsat att individen kan överleva, men inte har råd till mycket mer.

Vad kan då begreppet 'basuppehälle' innebära i det här sammanhanget?

En pensionär i Sverige som har jobbat i 40 år och tjänat 25.000 kronor i månaden hade vid pensioneringen år 2017 ett 'basuppehälle' i form av inkomst- premie-, garanti- och tjänstepension på drygt 12.000 kronor efter skatt (bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd tillkommer), allt enligt AMF.

Är det ett 'basuppehälle'? Jag vet inte. Det handlar om hur aggressivt man får bygga upp sin buffert (hur många årslöner totalt, avdragsgill på beskattningsbar inkomst eller på skatten i sig?). Ju större

och ”avdragsgillare” buffert, desto lägre basuppehälle. Det handlar också om hur tuffa vi (genom våra politiker) vågar vara mot oss själva.

Jag har inte något bra svar på hur mycket detta ska få påverka den berördes familj, men är övertygad om att utgångspunkten behöver vara den enskildes ansvar – inte ’samhällets’. Jag vet inte heller hur den som av olika skäl inte kan tjäna in en beskattningsbar inkomst ska ”hanteras”. Ska den personen få samma ’basuppehälle’?

Det finns naturligtvis andra möjligheter, till exempel:

’Återbäring’ på oförbrukade välfärds-pengar. Få budskap är så tydliga som de som påverkar den egna ekonomin.

När vi utvecklar incitament som uppmuntrar en klokare användning av gemensamma medel gäller det att identifiera vem som gör de kostnadspåverkande valen. Det är där incitamenten ska sättas in. De här beslutssituationerna är exempel på kostnadspåverkande val – och tänkbara incitament:

- ”Är jag så sjuk att jag **behöver** stanna hemma (individen)?”
  Ska varje vuxen ha en egen sjukvårdsbudget – och en årlig ”återbäring” till den som gör av med mindre. Den som behöver en dyrare vård ska naturligtvis få den.
- ”Är den bästa vård jag kan ordinera för den här personen verkligen att ’**stanna hemma’** (läkaren)?”
  Ska husläkaren ha en egen sjukvårdsbudget baserad på de patienter hen har – och uppföljning av budgetutfallet? I dag betalar en annan myndighet (sjukkassan) de kostnader läkaren ”skapar”.
- ”Finns det något annat sätt att ta hand om mitt sjuka barn än att **vabba** (individen)?”
  Ska varje förälder/föräldrapar ha en budget för föräldraledighet/VAB som gör det lönsamt att minimera utnyttjandet?
- ”Vad kan jag göra för att **förbättra min pension?** Finns det i så fall ett jobb som jag klarar och arbetsgivaren är beredd att betala för?” (både individen, arbetsgivaren och ’samhället’)
  Den som arbetar längre och/eller hens arbetsgivare får skattemässiga eller andra fördelar.
- ”Ska jag spara ihop en **ekonomisk buffert** som tar hand om negativa överraskningar (individen/’samhället’)?”
  Ska buffertsparande uppmuntras skattemässigt? Hur ska det bli ’lönsamt’ för individen att använda en sådan buffert?
- ”Vilken sorts **boende** kommer att passa mig när jag blir äldre (*individen*)?”
  Ska boendeformer mellan ”kvarboende i hemmet” och ”trygghetsboende” för det växande antalet gamla uppmuntras?
  Ska ”**flyttskatten**” ändras så att äldre kvarboende uppmuntras att flytta till en mindre och mer lättskött bostad?
- ”Hur ska vi se till att den här personen **hittar ett jobb**?” (kommunen och arbetsförmedlingen)
  Kan kommunen/arbetsförmedlingen få en ”bonus” för varje långtidsarbetslös i kommunen som hittar och behåller ett jobb?

Jag vet inte hur ett framtida välfärdssystem ska ”se ut”, men vill peka på vad jag tror är grundläggande sanningar:

Människor reagerar på sociala <u>och</u> ekonomiska incitament.
Det privata näringslivet inte kan fungera utan en väl fungerande välfärd.
Välfärden inte kan finansieras utan det privata näringslivet.
Demokratin inte kan fungera utan en ömsesidig förståelse mellan näringslivet och centralmakten.

Kommer inte den tekniska utvecklingen att lösa problemen?

Men den tekniska utvecklingen då?

Abstract - What about changes in technology?

Half of today's jobs might be gone in twenty years' time. Most of us have lived through similar transformations ourselves during the last fifty or so years. But new jobs were created. Unfortunately, many of the new jobs were created in the public sphere, thus being financed through taxes instead of the private sphere, where they would generate new tax revenues. How can we facilitate the creation of such jobs? We just don't know.

Enligt Stefan Fölster kan upp till hälften av dagens jobb komma att automatiseras inom tjugo år.

Det är frestande att se köer av arbetslösa framför sig, något i stil med den stora depressionen under 20 – 30-talet – men det är inte alls vad som faktiskt har skett under de senaste 50 – 70 åren. Sysselsättningen inom jordbruk, skogsbruk, fiske har praktiskt taget försvunnit. Industrins andel av den totala sysselsättningen har sjunkit från en tredjedel till en tiondel. Har den utvecklingen inneburit massarbetslöshet? Naturligtvis inte. De berörda individerna har flyttat från sina gamla jobb till nya sorters jobb. Något liknande kommer säkert att ske även i framtiden – om vi inte ställer till med arbetsrättsliga eller andra sorters hinder för en sådan anpassning.

Det är ett problem att den offentliga, skattefinansierade verksamheten har stått för 90 procent av tillväxten i sysselsättning under de senaste 65 åren. Skälet är i stor utsträckning att den privata sektorn har drivit ett mycket hårdare rationaliseringsarbete än den offentliga sektorn. Sveriges höga sysselsättningsgrad har alltså hållits uppe genom anställningar i den offentliga sektorn. Det förklarar en del av våra svårigheter med finansieringen. (Jag vet inte hur statistiken hanterat de upp emot 200.000 anställda i privata välfärdsföretag – de är ju också skattefinansierade.) Försöket New Public Management tycks inte ha varit någon framgång när politiker i sin iver att få kontroll kräver allt fler rapporter. Många av rapporterna sägs dessutom vara av "det-var-inte-mitt-fel-karaktär". Det har hittills inte varit möjligt att hitta något som lika tydligt visar om man är lika effektiv som vinst eller förlust – och i värsta fall: konkurs.

Naturligtvis kommer delar av välfärden att automatiseras, men det handlar troligen om andra processer än inom industrin. Jobben inom välfärden kräver empati, mänsklig närhet, förhandlingsförmåga, . . .

Den framtida åldersstrukturens krav blir svåra att hantera fullt ut. De kommer att ställa krav på fler som är verksamma inom vård och omsorg oavsett framtida mekaniseringsgrad. Samtidigt är det dessutom så att automatiseringen snarast kommer att pressa skatteintäkterna nedåt, inte uppåt. Kom ihåg att skatten på arbete drar in nästan tio gånger mer än skatten på företagsvinster. Här finns ingen (d)undermedicin att hämta.

Varför har vi inte gjort allt det här redan?

Vad kan hindra ett anpassningsarbete?

Abstract - What might hinder needed changes?

Changes in the current welfare system will meet opposition, not least from those who stand to gain from the way we do things today. Another difficulty is that so many of us have been 'taken care of' during most of our lives. A broad sense of pessimism adds to the problem.

Den som vill göra ändringar i välfärden kommer att möta hinder, bland annat en bred pessimism inför framtiden, individers rädsla för förändringar, politiker som är rädda om makten, särintressen som vill bevaka sina egna intressen och ideologer som inte kan/vill kompromissa kring sina värderingar. Hela Västvärlden står dessutom inför omvärldsförändringar som vi är dåligt rustade för att hantera.

Pessimismen sprider sig som en farsot i Västvärlden och har i många kretsar blivit mode. Vi behöver fråga oss vilka faktiska skäl vi har för pessimismen, vem som har nytta av vår pessimism och vad den innebär för vår vilja att göra de nödvändiga anpassningarna. En faktor bakom pessimismen är politikernas "lappande och lagande". Det har lett till en urholkning av vårt förtroende för de politiker vi valt. Vi ser växande vårdköer, lärarbrist, sjunkande pensionsnivåer, färre platser i äldreboenden, en vikande infrastruktur (SJ!) utan att höra klartext från någon ansvarig – och vår otrygghet växer.

Bristen på en egen ekonomisk buffert ökar otryggheten – samtidigt som välfärdssystemet gjort oss allt mer beroende av andras beslut.

Svenskarna (både våra politiska ledare och vi själva) saknar i stor utsträckning visioner för vilken framtid vi vill bygga.
De förändrade förutsättningarna för svensk politik (partistödet) tycks göra att politikerna ägnar sig mer åt "röstköpsreformer" än åt att resonera med oss väljare om vår framtida färdriktning, om olika visioner för framtidens Sverige.

Det stora flertalet svenskar känner en ökande otrygghet när det gäller välfärden, men också när det gäller vår inre (polis, rättsväsen) och yttre (försvaret) säkerhet.
Nästan alla svenskar är beroende av pengar från dagens välfärdssystem – som blir allt svagare. Läkare varslas om uppsägning (besparingskrav!) samtidigt som köerna till vården förblir ett hett ämne. Politikernas bristande uppriktighet om varför man 'lappar och lagar' förstärker människors otrygghet och rädsla.

Politiska ledare (och byråkrater) som blivit "vana" vid makten är rädda för förändringar som skulle kunna hota maktinnehavet.
Under de senaste nästan 50 åren har ersättningarna till politiker och politiska partier höjts (av politikerna själva) till sammanlagt över en miljard kronor om året. Partiorganisationerna har blivit allt större och mer centraliserade vilket gör det svårare för enskilda medlemmar att påverka. Partiernas medlemstal har också sjunkit, från nästan 1,6 miljoner (1979, inklusive kollektivanslutna) till ca 255.000 år 2018.

Det finns dessutom många **särintressen** som bevakar sina revir. När jag här tar upp två områden (LO och Hyresgästföreningen, båda med stark koppling till socialdemokratin) är det för att illustrera hur samspelet mellan regeringsmakt och särintressen kan skapa osunda hybrider.

Vi har i praktiken en **arbetsmarknad** som stänger människor ute. Detta sker (jag hörde LO's ordförande säga detta på TV) för att upprätthålla de existerande lönenivåerna för dem som har ett jobb. Det är ingen tvekan om att samarbetet (s) – LO har givit båda parter stora politiska och ekonomiska fördelar. Ändringar i nuvarande maktbalans riskerar att leda till förlust för båda parter. **Hyresgästföreningen** har förhandlingsmonopol och i praktiken vetorätt vid hyresförhandlingar. Man kan sätta sig vid förhandlingsbordet och vänta ut motparten. Om avtal inte nås kan ju hyrorna inte höjas. En borgerlig regering gav dessutom HGF rätt att via hyresvärden dra in 144 kronor i 'förhandlingsersättning' per hyresgäst och år – oavsett om hyresgästen är medlem i HGF eller ej. Det låter inte så mycket – men år 2018 betalade icke-medlemmar ungefär 100 miljoner kronor i förhandlingsavgifter hyresgästföreningen. Arbetet med att dra in pengarna sköts dessutom av motparten, dvs fastighetsägaren.

Den som vill driva ett förändringsarbete inom ramen för en demokrati behöver kunna redovisa relevanta och korrekta fakta – men också påverka människors **värderingar**. Det senare är det svåraste. Historiskt har det oftast krävts kriser som rubbat människors livsförhållanden in i grunden (krig, svält, pandemier, . . .) för att grundläggande värderingar ska ändras. Den som vill bidra till att värderingar ändras utan att 'invänta' katastrofala händelser behöver göra dessa risker synliga och trovärdiga innan de inträffar – och samtidigt erbjuda trovärdiga alternativ. Vilka trovärdiga alternativ ser vi?

Sist, men absolut inte minst, vi som bor i de gamla industriländerna har vant oss vid att vara världens 'facit', ekonomiskt och kulturellt – i varje fall i våra egna ögon. Vi har med 30 procent av världens befolkning (1950) dominerat världsbilden. Sedan dess har praktiskt taget all befolkningstillväxt skett utanför de gamla industriländerna.
Samma saker händer med ekonomin. I början på 2000-talet gick de s k utvecklingsländerna om oss i tillväxttakt (BNP per capita). Halva jordens befolkning har i dag samma välstånd som vi svenskar hade år 1950. I mitten av 2000-talet kommer de gamla industriländerna att stå för tio procent av världens befolkning – och resten av världen kommer med nuvarande tillväxttakter att ha en större BNP per capita än vi 'gamlingar'.

Den här utvecklingen utsätter vår demokrati för ett stort förändringstryck. Till detta kommer klimatförändringarna. I en Novus-undersökning hösten 2017 svarade 40 procent av de tillfrågade att det vore bättre om en uppsättning experter – snarare än politikerna – bestämde. Tio procent tyckte att Sverige behöver en stark ledare som står över regering och riksdag. I samma undersökning svarade 75 procent av de tillfrågade att de anser att Sveriges demokrati är hotad.

Det är bara som medvetna, informerade medborgare/demokrater som vi kommer att kunna hantera detta. Men varför ska vi bry oss?

Varför ska jag bry mig?

Abstract - Why should I care?

Many Swedes seem to feel that our wealth – and our democracy – just exist.
In this complacent society every seventh child leaves primary school without the knowledge he/she needs to function fully in a modern society. We have allowed a situation to develop which allows large areas to develop with an endemic unemployment and a growing clan society. That is a good enough reason to care!

Vi svenskar har fått för oss vi 'har rätt' till en massa saker – och att det alltid kommer att finnas någon annan som betalar för dessa rättigheter.

Det här gäller alla de fördelar vår demokrati har gjort möjliga. Vi har mer trygghet och en större välfärd än någon annan generation någonsin kunnat drömma om. Det är bara det att den här 'gratislunchen' faktiskt inte är gratis – och nu kommer notan i form av krav på att vi anpassar våra bekväma liv – och det är inte lätt, särskilt med tanke på vår "du-har-rätt-till"-uppfostran!

Det finns två sorters skäl till att du och jag ska bry oss, ett ädelt och ett egennyttigt. Jag börjar med det ädla svaret:

Sverige är i dag ett land där:

- människor tvingas leva i områden där man kastar sten på ambulansen när den ska hjälpa människor att få vård, områden där affärer stänger därför att de inte klarar de ständiga rånen.
  I 186 sådana bostadsområden (i huvudsak = valdistrikt) med en halv miljon boende hade redan år 2012:
  ** mindre än 60 procent av alla i yrkesverksam ålder ett jobb*
  ** mindre än 70 procent av alla skolelever gått ut nian med fullständiga betyg och/eller mindre än 70 procent av de röstberättigade deltagit i senaste kommunalvalet.*
- människor som är vana vid att klara sig själva blir 'föremål för åtgärder'.
  Flyktingar:
  ** tvingas vänta i mer än ett år med minimal information innan de ser någonting hända;*
  ** flyttas mellan boenden med mycket kort varsel;*
  ** behöver i genomsnitt mycket mer än fem år för att hälften ska ha hittat ett jobb.*
- barn går ur skolan utan att ha de kunskaper som de behöver för att hantera vuxenlivet.
  Var sjunde elev saknade behörighet till gymnasiet när de gick ut nian 2015 – och detta sker trots att kraven sänkts. Skolstyrelsen kräver ju att alla barn ska kunna gå ut nian med godkända betyg.
- Skola och vård saknar personal.
  ** tusentals elever har lärare utan rätt utbildning*
  ** sjuka människor förblir sjukskrivna längre än nödvändigt.*

Är det den sorts Sverige du vill leva i?

Ett mera självviskt skäl till att bry sig är att i en väl fungerande demokrati kan jag:

- gå och lägga mig utan att undra om någon kommer och knackar på dörren mitt i natten;
- starta och utveckla ett eget företag – och behålla det mesta av de mervärden som skapas;
- kritisera regeringen utan att vara rädd för att bli straffad – eller utfryst;
- bli medlem i en facklig organisation som bryr sig om mina anställningsförhållanden;
- vara trygg i att jag inte kan bli fälld för något som inte kan bevisas bortom alla rimliga tvivel;
- välja hur jag vill forma mitt liv, utbildning, yrke, byta jobb, vilka böcker jag vill läsa . . .;
- uppleva ett unikt välstånd;
- gå hem när det är mörkt utan att behöva ”eskort”;
- söka rättelse om jag blir lurad.

Jag kan inte vara en fri individ annat än i en demokratisk stat, en stat som dessutom accepterar de maktbegränsningar medborgarna kommit överens om. Demokratin öppnar för ett samhälle som utvecklas, blir rikare. Varje svensk har blivit fyra gånger så rik som hen var 1950.

Här kan du invända att dessa självviska skäl är småskurna och materialistiska, inte värdiga ett civiliserat samhälle. Då vill jag säga att om inte varje individ upplever att demokratin är bra för hen själv i hens egen vardag är risken stor att demokratin går förlorad.

Men det här låter jobbigt!

Och om vi inte vill göra allt detta arbete?

Abstract - And if we don't care?

The alternatives to a democratic society seem to be:

- an ideologically driven society,
- a religious society,
  or
- a power-driven society.

In all these alternatives, you will be forced to cede power to a small group of rulers.
Do you trust such rulers? Well, that doesn't matter, you can't get rid of them any more!

Vår demokrati "finns" inte. Den skapas, dag för dag, därför att du och jag bryr oss, respekterar dess värderingar och spelregler. Utan demokrati är det makthavaren som äger lagen – och ofta använder den för egen vinning.

Den i dag vanligaste (och historiskt mest framgångsrika) icke-demokratiska sociala organisationen är klanen. Den ersätter den centrala statsmakten som rättskipare och ser till att strider inom och mellan klaner kan biläggas utan eviga vendettor. Vid sidan av klanen och inte sällan i samspel med klanen finns det många varianter på temat 'icke-demokratiska' regimer. De kan vara:

- **Ideologiska**, som Sovjet, Kina eller Nazi-Tyskland:
  Den här sortens regimer anser sig "äga Sanningen". Det gör dem livsfarliga, inte minst för den egna befolkningen. Under 1900-talet har de låtit mörda upp emot 150 miljoner av sina egna innevånare – och satt minst lika många i arbetsläger och fängelser.
  Auktoritära regimer är ofta rädda för den kreativa förstörelse som ett marknadssystem medför. Det försvårar social och teknisk utveckling – om man inte kan "låna" från marknadsekonomierna.
- **Religiösa**, som Saudi-Arabien eller Iran.
  De religiösa regimer som finns i dag är i stor utsträckning muslimska, med klanen som ett starkt inslag. Där pågår en ständig debatt om i vilken utsträckning Koranens lagar (sharia) ska gälla även i dag. I den debatten står inte Saudiarabien långt efter mullorna i Iran, men på olika sidor i den interna muslimska maktkampen mellan shia och sunni. Även här finns det farligt många "Sannings-ägare".
  Demokrati kan knappast utvecklas i ett land där stat och religion bildar en samlad maktelit. Tidigare i historien har vi haft många liknande exempel på kristna staters övergrepp och intolerans mot företrädare för andra (ofta kristna) synsätt – eller erövringståg i religiös förklädnad. Vi har faktiskt områden (delstater i den Amerikanska Södern) där fundamentalistiska kristna styr.
- **Makt- och rikedomsfokuserade**, som Ryssland, Thailand, Myanmar (Burma), Zimbabwe och flera länder i Latinamerika.

Auktoritära regimer saknar maktbegränsningar – och blir snabbt korrupta. Det leder till att det lönar sig dåligt för individen att försöka förbättra de egna livsvillkoren på laglig väg. Utveckling och välstånd stagnerar. Det som gjorde att Sovjet kunde växa så snabbt fram till 70-talet var den hänsynslösa överflyttningen av människor från jordbruket till industrin. Ändå finns det människor som accepterar en sådan regim, nämligen de som sätter stort värde på stabilitet och förutsägbarhet.

Så länge man inte sticker ut hakan vet man vad man har att vänta (om man inte har otur). Det är mycket jobbigare – och ”otryggare” att behöva ta en massa ansvar själv.

Det finns ett annat sätt att påverka de egna villkoren i en auktoritär regim, och det är att spela med i makthavarens spel. Man kan välja att bli ett verktyg för makthavaren – och tjäna pengar på det. Det har vi sett alldeles för ofta inom alla sorters kulturer.

Är det någon av de här regimerna som lockar dig?

Demokratiskt ’uppror’!

Abstract - Democratic insurrection

’Democracy’ means ’ruled by the people’. That, of course presupposes that you and ‘a few more’ care to take responsibility for the society you live in. Just leaning back and enjoying the advantages of a democratic society (freedom of speech, of the right to vote, of ownership, of freedom to …) will soon mean that you will be ruled by somebody you don’t like.

Sweden needs a democratic insurrection where we take back responsibility for ourselves.

Att vara lycklig är inte ett ”tillstånd” – att vara lycklig är att leva ett meningsfullt liv.

Jag vill starta ett demokratiskt uppror mot de politiker och särintressen som vill att vi ska vara ’föremål för omsorg’ – snarare än ’medborgare’.
Jag vill att tillräckligt många av oss svenskar ska välja att vara myndiga och självständiga medborgare som tar ställning till hur vi vill att Sverige ska fungera.

Men inga av alla de fantastiska möjligheter vi har kommer att infrias om inte tillräckligt många individer bestämmer hur de själva vill att Sverige ska fungera – och ger sig fan på att få det att hända.

Demokratin kommer att överleva och utvecklas enbart om tillräckligt många av oss anser att demokratin är ”värd besväret”.

”Oss” betyder i det här sammanhanget ”du och jag och tillräckligt många andra”. Här är en tänkbar arbetsgång för den som bryr sig:

1. ***Vad är viktigt för mig?***
   Mitt svar är (men det är bara mitt – ditt ser säkert annorlunda ut):
   Jag vill:
   * ha kvar befälet i mitt eget liv, ha friheten att välja
   * behövas för andra och på det sättet finna mening i mitt liv;
   * behöva utvecklas för att klara av det jag finner meningsfullt.
   * se möjligheter att göra mitt eget och min familjs liv bättre;
   * känna mig trygg i att samhällets ’spelregler’ är kloka – och stabila.

2. ***Är det så jag har det?***
   Svaret kan bero på:
   * **allmänna, yttre förutsättningar**: hur våra sociala system fungerar
     (Sveriges rättsväsen, välfärdssystem, skatter, politiska partiers program . . .)
     Listan kan bli oändlig och är säkert unik för varje individ;
   * **personliga förutsättningar** (de förmågor jag föddes med, min uppväxt, de livsval jag gör, utbildning, yrke, arbetsgivare, fritid, politiskt engagemang, ideell verksamhet . . .)
     Även den här listan är oändlig och unik.

3. ***Vad kan jag göra om det jag ser inte stämmer med mina värderingar?***
   Jag kan:
   * **formulera vad det är som inte stämmer** – och fundera på vilka ändringar jag vill se;
   * inventera vilka möjligheter jag har att **påverka** utvecklingen

(politiskt arbete, debatt i media, egna nätverk, . . .);
* eller säga: ”**efter mig syndafloden**”!

Den som gör ett sådant ställningstagande kan påverka sin omgivning – och det är så en utvecklingsprocess kan komma igång och en ny sorts välfärd kan utvecklas. Det handlar om att informera och övertyga, och i minst lika hög grad om att tackla de begränsningar som vi tillåtit våra politiker att bygga omkring oss. Vi behöver visa på skillnaderna mellan det (relativt fria) marknadssystem som bidragit till vårt välstånd å ena sidan och alla försök att styra ‘uppifrån’ å den andra. Vi har kommit långt in i återvändsgränder som är svåra och kostsamma att ta sig ur. Se på svårigheterna med att förändra reglerna för hyressättning i en bostadsmarknad som är låst av decennier av regler, subventioner, bostadshamstring, svart marknad osv. Det har skapat gigantiska förmögenhetsöverföringar – och skapar lika stora förmögenhetsöverföringar när vi försöker ta oss ut ur den återvändsgränd vi skapat åt oss själva när vi trodde att centrala beslutsfattare kan ersätta miljontals människors egna preferenser.

Vi behöver visa på hur enskilda individers strävan efter att skapa ett bättre liv åt sig själva och sina familjer försvåras av alla de begränsningar som tvingas fram av försöken att styra uppifrån. Vi behöver visa att det är ur just denna strävan på individnivå som en förnyelse kan komma. Det förutsätter att vi medborgare hjälps åt att riva de hinder – både mentala och legala – som ”jag-tar-hand-om-dig”-politikerna har byggt – och fortfarande bygger.

- Demokratin är inte ett ”tillstånd”.
  Den erövras och återskapas – och försvaras – genom de konkreta vägval var och en av oss gör – eller väljer att inte göra – under alla livets vardagar. Det man kan göra ’uppifrån’ är att ta bort hinder, öppna dörrar.
- Vårt välstånd är inte ett ”tillstånd”.
  Det skapas och utvecklas av individer som arbetar för att förbättra sin egen livssituation.
- Tillit, respekt för andra och samarbete människor emellan ”finns” inte.
  De skapas och växer tack vare att vi tar de lagar vi utvecklat på allvar och gör det mindre lönsamt att jobba svart eller missbruka välfärdssystemets regler. Där skadas tilliten varje dag.

Som du märker utgår jag från individers val – inte från ’samhällets’. Det är de vägval vi individer gör i vår vardag som formar framtiden. Det är vi individer som utifrån våra egna förutsättningar och drivkrafter (även sådana som inte är alldeles ”rumsrena”) ökar våra gemensamma förmågor.

När jag skriver ’demokratiskt uppror’ menar jag alltså inte en välorganiserad och centralstyrd ”offensiv”. Jag menar individer som gör egna personliga ställningstaganden – och agerar utifrån sin övertygelse:

- *Vilken sorts liv är bra för mig och för min familj?*
- *Vilken sorts omgivning och land vill jag därför leva i?*
- *Vilken sorts värld vill jag därför leva i?*
- *Vad kan, vill, jag göra för att det ska bli så?*

Det är i arbetet för att se till att det blir så som livet blir meningsfullt.